# สุภาษิตอิศรญาณ

นำเสนอเมื่อ : 3 ก.ค. 2551

สุภาษิตอิศรญาณ เป็นพระนิพนธ์ของหม่อมเจ้าอิศรญาณ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เขียนเป็นคำประพันธ์ประเภทเพลงยาว จึงได้ชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ

เนื้อหาของสุภาษิต มีข้อความที่เป็นที่นิยมแพร่หลาย อยู่มากแห่งด้วยกัน และมีลักษณะของวิถีชีวิตไทยอยู่อย่างเต็มเปี่ยม จึงทันสมัยอยู่แม้ในยุคปัจจุบัน

ค อิศรญาณชาญกลอนอักษรสาร

เทศนาคำไทยให้เป็นทาน โดยตำนานศุภอรรถสวัสดี
สำหรับคนเจือจิตจริตเขลา ด้วยมัวเมาโมห์มากในซากผี
ต้องหาม้ามโนมัยใหญ่ยาวรี สำหรับขี่เป็นม้าอาชาไนย
ชายข้าวเปลือกหญิงข้าวสารโบราณว่า น้ำพึ่งเรือเสือพึ่งป่าอัชฌาสัย
เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ รักกันไว้ดีกว่าชังระวังการ
ผู้ใดดีดีต่ออย่าก่อกิจ ผู้ใดผิดผ่อนพักอย่าหักหาญ
สิบดีก็ไม่ถึงกับกึ่งพาล เป็นชายชาญอย่าเพ่อคาดประมาทชาย
รักสั้นนั้นอย่าให้รู้อยู่เพียงสั้น รักยาวนั้นอย่าให้เยิ่นเกินกฎหมาย
มิใช่ตายแต่เขาเราก็ตาย แหงนดูฟ้าอย่าให้อายแก่เทวดา
อย่าดูถูกบุญกรรมว่าทำน้อย น้ำตาลย้อยมากเมื่อไรได้หนักหนา
อย่านอนเปล่าเอากระจกยกออกมา ส่องดูหน้าเสียทีหนึ่งแล้วจึงนอน
เห็นตอหลักปักขวางหนทางอยู่ พิเคราะห์ดูควรทิ้งแล้วจึงถอน
เห็นเต็มตาแล้วอย่าอยากทำปากบอน ตรองเสียก่อนจึงค่อยทำกรรมทั้งมวล
ค่อยดำเนินตามไต่ผู้ไปหน้า ใจความว่าผู้มีคุณอย่าหุนหวน
เอาหลังตากแดดเป็นนิจคิดคำนวณ รู้ถี่ถ้วนจึงสบายเมื่อปลายมือ
เพชรอย่างดีมีค่าราคายิ่ง ส่งให้ลิงจะรู้ค่าราคาหรือ
ต่อผู้ดีมีปัญญาจึงหารือ ให้เขาลือเสียว่าชายนี้ขายเพชร
ของสิ่งใดเจ้าว่างามต้องตามเจ้า ใครเลยเล่าจะไม่งามตามเสด็จ
จำไว้ทุกสิ่งจริงหรือเท็จ พริกไทยเม็ดนิดเดียวเคี้ยวยังร้อน
เกิดเป็นคนเชิงดูให้รู้เท่า ใจของเราไม่สอนใจใครจะสอน
อยากใช้เขาเราต้องกมประนมกร ใครเลยห่อนจะว่าตัวเป็นวัวมอ
เป็นบ้าจี้นิยมชมว่าเอก คนโหยกเหยกรักษายากลำบากหนอ
อันยศศักดิ์มิใช่เหล้าเมาแต่พอ ถ้าเขายอเหมือนอย่างเกาให้เราคัน
บ้างโลดเล่นเต้นรำทำเป็นเจ้า เป็นไรเขาไม่จับผิดคิดดูขัน
ผีมันหลอกช่างผีตามทีมัน คนเหมือนกันหลอกกันเองกลัวเกรงนัก
สูงอย่าให้สูงกว่าฐานนานไปล้ม จะเรียนคมเรียนเถิดอย่าเปิดฝัก
คนสามขามีปัญญาหาไว้ทัก ที่ไหนหลักแหลมคำจงจำเอา
เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา
ใครทำดึงแล้วหย่อนผ่อนลงเอา นักเลงเก่าเขาไม่หาญราญนักเลง
เป็นผู้หญิงแม่ม่ายที่ไร้ผัว ชายมักยั่วทำเลียบเทียบข่มเหง
ไฟไหม้ยังไม่เหมือนคนที่จนเอง ทำอวดเก่งกับขื่อคาว่ากระไร

อันเสาหินแปดศอกตอกเป็นหลัก
จงฟังหูไว้หูคอยดูไป
หญิงเรียกแม่ชายเรียกพ่อยอไว้ใช้
ที่หางปิดที่ชิดไชให้ทะลุ
เอาปลาหมอเป็นครูดูปลาหมอ
เขาย่อมว่าฆ่าควายเสียดายพริก
มิใช่เนื้อเอาเป็นเนื้อก็เหลือปล้ำ
อันโลภลาภบาปหนาตัณหาเย็บ
ถึงรู้จริงนิ่งไว้อย่าไขรู้
ไม่ควรกล้ำเกินหน้าก็อย่าเกิน
วาสนาไม่คู่เคียงเถียงเขายาก
ผีเรือนตัวไม่ดีผีป่าพลอย
แต่ไม้ไผ่อันหนึ่งตันอันหนึ่งแขวะ
ช้างถีบอย่าว่าเล่นกระเด็นปลิว
ล้องูเห่าเล่นก็ได้ใจกล้ากล้า
ต้องวางไวในทำนองคล่องท่าทาง
ถึงเพื่อนฝูงที่ชอบพอขอกันได้
พ่อแม่เลี้ยงปิดปกเป็นกกกอ
ถึงบุญมีไม่ประกอบชอบไม่ได้
บุญหาไม่แล้วอย่าหลงทะนงตน
ฯลฯ
อันคลื่นใหญ่ในมหาชลาสินธุ์
เสียงกลองดังฟังดูเพียงหูฟัง
ถ้าทำดีก็จะดีเป็นศรีศักดิ์
ความชั่วเราลี้ลับอย่ากลับตรอง
ฯลฯ
อันความเรื่องเดียวกันสำคัญกล่าว
ข้าวต้มร้อนอย่ากระโจมค่อยโลมเล้ม
ถึงโปร่งปรุในอุบายเป็นชายชาติ
อันความหลงแม้ไต่ปลงสังขารา
อย่าโอกโขยกอยู่ในโลกสันนิวาส
เหมือนเรือช่วงพ่วงลำในสำเภา
ฯลฯ
หลงโลภลาภบาปก็รู้อยู่ว่าบาป
ตัณหาหากชักนำให้กำบัง
คนศรัทธาว่าง่ายสบายจิต
คนที่ไม่ศรัทธาอุราคลอน
หาเงินติดไถ้ไว้อย่าให้ขาด
ชาติตะปูชาติแข็งต้องแทงตรึง
ของสิ่งใดสงสัยให้พิสูจน์
ดูดินน้ำลมไฟให้แยบคาย
ฯลฯ
คุณกับโทษสองแบ่งแรงข้างไหน
โทษสักเท่าหัวเหาเล็กเท่าเล็น
น้ำใจเอยเห็นกรรมไม่ทำชั่ว
บวชหลบราชการหนักบวชยักเยื้อง
ฯลฯ
สัตว์ผอมฤษีพีนี้สองสิ่ง
กับคนจนแต่งอินทรีย์นี้อีกอัน
บรรพชาสามปางนางสามผัว
ไปมาผลักบ่อยเข้าเสายังไหว
เชื่อน้ำใจดีกว่าอย่าเชื่อยุ
มันชอบใจข้างปลอบไม่ชอบดุ
คนจักษุเหล่หลิ่วไพล่พลิ้วพลิก
บนบกหนออุตส่าห์เสือกกระเดือกกระดิก
รักหยอกหยิกยั บทั้งตัวอย่ากลัวเล็บ
แต่หนามตำเข้าสักนิดกรีดยังเจ็บ
เมียรู้เก็บผัวรู้ทำพาจำเริญ
เต็มที่ครู่เดียวเท่านั้นเขาสรรเสริญ
อย่าเพลิดเพลินคนชังนักคนรักน้อย
ถึงมีปากเสียเปล่าเหมือนเต่าหอย
พูดพล่อยพล่อยไม่ดีปากขี้ริ้ว
สีแหยะแหยะตอกตะบันเป็นควันฉิว
แรงหรือหิวชั่งใจดูจะสู้ช้าง
แต่ว่าอย่ายักเยื้องเข้าเบื้องหาง
ตบหัวผางเดียวม้วนจึงควรล้อ
ถ้าแม้ให้เสียทุกคนกลัวคนขอ
จบแล้วหนอเหมือนเปรตเหตุด้วยจน
ต้องอาศัยคิดดีจึงมีผล
ปุถุชนรักกับชังไม่ยั่งยืน
เข้าฝั่งสิ้นสาดเข้าไปที่ในฝั่ง
ปากคนดังอึงจริงยิ่งกว่ากลอง
ถ้าทำชั่วชั่วจักตามสนอง
นอนแล้วมองดูผิดในกิจการ
พูดไม่ดีแล้วก็เปล่าไม่แข็งเข้ม
วิสัยเข็มเล่มน้อยร้อยช้าช้า
แม้หลงมาตุคามขาดศาสนา
แต่ทว่ารู้บ้างค่อยบางเบา
แต่นักปราชญ์ยังรู้พึ่งผู้เขลา
เรือใหญ่เข้าไม่ได้ใช้เรือเล็ก
กิเลสหยาบยังไม่สุขย่อมทุกข์ยัง
เอาธรรมตั้งข่มกดให้ปลดร้อน
ไม่เบือนบิดเร่งทำตามคำสอน
โง่แล้วงอนถึงไม่ฟังก็ยังดึง
ตำลึงบาทหาไม่คล่องเพียงสองสลึง
ชาติขี้ผึ้งชาติอ่อนร้อนละลาย
ไม่แกล้งพูดธาตุทั้งสี่ดีใจหาย
ไล่ระบายเท็จก็แปรแท้ไม่จร
คุณถึงใหญ่ให้ผลคนไม่เห็น
ให้ผลเห็นแผ่ซ่านทั่วบ้านเมือง
บวชตั้งตัวตั้งใจบวชได้เรื่อง
บวชหาเฟื้องหาไพบวชไม่ตรง
สามผู้หญิงรูปดีไม่มีถัน
สี่ด้วยกันดูเป็นเห็นไม่งาม
ข้าเก่าชั่วเมียชังเขายังห้าม

มักเกิดเงี่ยงเกี่ยงแง่แส่หาความ กาลีลามหยาบช้าอุลามก

ฯลฯ

ถือตำรามากนักขี้มักกรอบ มิเสียชอบขัดสนจนจอนจ่อ
ออกชื่อบาปคร่างฮือทำมืองอ ไม่นึกฉ้อส่อเสียดเบียดเบียนใคร
จิตตำรงคงธรรมไม่พล้ำเพลี่ยง สู้หลีกเลี่ยงตามภาษาอัชฌาสัย
ถึงบอกลาภบาปแล้วไม่พอใจ มีหาไม่อุตส่าห์รักษากาย
พระพุทธองค์ก็ทรงชมว่าสมปราชญ์ บัณฑิตชาติเมธาปัญญาหลาย
สู่คติเบื้องหน้าถ้าเขาตาย ทางอบายห่างไกลไม่ไปเลย
กระแสพุทธฎีกาว่ากระนี้ เดี๋ยวนี้นี่ไม่กระนั้นนะท่านเอ๋ย
ถ้ายากจนแล้วก็คนมักยิ้มเย้ย ภิปรายเปรยเปรียบเทียบพูดเสียบแทง
ว่าชะชะนักปราชญ์ชาติสกุล วิบากบุญให้ผลจนต่องแต่ง
สวรรค์นรกที่ไหนไม่แจ้งแจง อยู่เขตแขวงธานีบุรีใด
อย่าคบมิตรจิตพาลสันดานชั่ว จะพาตัวให้เสื่อมที่เลื่อมใส
คบนักปราชญ์นั่นแหละดีมีกำไร ท่านย่อมให้ความสบายหลายประตู

ฯลฯ

ชั่วแต่กายวาจาย่อมปรากฏ คนทั้งหมดแม่นแท้เขาแลเห็น
ชั่วในใจบังปิดไว้มิดเม้น สิบห้าเล่มเกวียนเข็นไม่หมดมวล
คดสิ่งอื่นหมื่นแสนแม้นกำหนด โกฏล้านคดซ้อนซับพอนับถ้วน
คดของคนล้นล้ำคดน้ำนวล เหลือกระบวนที่จะจับนับคดค้อม

ฯลฯ

จะผ่าไม้ให้พินิจพิศดูท่า ให้เห็นว่าแสกไหนเหมาะจึงเจาะขวาน
จะเข้าหาคนผู้ดูอาการ ถือโบราณถูกเดาจึงเอาคำ

ฯลฯ

คนแก่มีสี่ประการโบราณว่า แก่ธรรมาพิสมัยใจแห้งเหี่ยว
แก่ยศแก่วาสนาปัญญาเปรียว แต่แก่แดดอย่างเดียวแก่เกเร
ความรู้ท่วมหัวตัวไม่รอด เป็นคำสอดของคนเกเรเกเส
เรียนวิชาไม่แม่นยำคะน้ำคะเน ไปเที่ยวเตร่ประกอบชั่วตัวจึงจน
ทะเลน้อยเท่ารอยโคโผไม่ได้ โดยว่าใจยังกำหนัดขัดมรรคผล
หญิงขมิ้นชายปูนประมูลปน ไหนจะพ้นทะเลแดงตำแหน่งเนื้อ

ฯลฯ

อีกข้อหนึ่งเมืองเราชาวมนุษย์ ย่อมว่าพุทธกับไสยตั้งใจว่า
ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันไปมา ทั้งเจรจารำคาญหูดูไม่งาม
พุทธแปลว่าพระเจ้าท่านกล่าวแก้ ไสยนั้นแปลว่าผีนี้ได้ถาม
ผิดหรือถูกไม่ตรึกตราเจรจาตาม มีเนื้อความในคัมภีร์บาลีใด
ถ้าพุทธองค์ไปอาศัยผี ผีไปพึ่งบารมีที่ตรงไหน
ถ้อยทีถ้อยพึ่งกันนั้นอย่างไร ครั้นว่าไล่เข้าก็ซัดลัทธิแรง
เป็นวาจากรรมเปล่าไม่เข้าข้อ รู้แล้วก็นิ่งไว้อย่าได้แถลง
แม้พลั้งปากเสียศีลพลาดตีนแพลง มักระแวงข้างเป็นโทษประโยชน์น้อย

ฯลฯ

จะคบมิตรสนิทนักมักเป็นโทษ เกิดขึ้งโกรธต่างต่างเพราะวางจิต
ทันระวังตัวที่ไหนไม่ทันคิด เหตุสักนิดแล้วก็ได้ขัดใจกัน

ฯลฯ

ผมยาวยุ่งทิ้งไว้ไม่สางหวี สิ้นที่พึ่งแล้วจึงมีคนข่มเหง
อาวุธปากกล่าวดีมีคนเกรง ยิงให้เป้งเดียวถูกทุกทุกคำ

ฯลฯ

ดูตระกูลกิริยาดูอากัป ดูทิศจับเอาที่ผลต้นพฤกษา
ดูฉลาดเล่าก็เห็นที่เจรจา ดูคงคาก็พึงหมายสายอุบล
นกกระจาบเดิมหนักหนามากกว่าแสน ไม่เดือดแค้นสามัคคีย่อมมีผล
ครั้นภายหลังอวดกำลังต่างถือตน พรานก็ขนกระหน่ำมาพากันตาย

ฯลฯ

คืนและวันพลันดับก็ลับล่วง ท่านทั้งปวงจงอุตสาห์หากุศล
พลันชีวิตคิดถึงรำพึงตน อายุคนนั้นไม่ยืนถึงหมื่นปี
อันความมรณาถ้วนหน้าสัตว์ แต่พระตรัสเป็นองค์พระชินศรี
แสนประเสริฐเลิศภพจบธาตรี ยังจรลีเข้าสู่นิพพานเอย ฯ

ที่มา หอมรดกไทย http://203.144.136.10/service/mod/heritage/nation/proverb/index05.htm